

УДК 130.2:141.7:315.3

М. А. Козловець,
доктор філософських наук, професор
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
nikola_kos@mail.ru
ORCID: 0000-0002-5242-912X

ІСТОРИОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ТРАНЗИТИВНОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються роль і значення історіософського дискурсу для осмислення екзистенційного буття українців в умовах транзитивності сучасного українського суспільства, аналізуються причини імітації інтелектуальних дискусій на попередніх етапах вітчизняної історії. Робиться висновок про те, що якісні перетворення в суспільстві, реальне забезпечення суверенітету України, вихід її на світову арену не можливі без відродження й оновлення культури історіософського дискурсу, розвитку історико-філософського знання, без ментального переосмислення національного досвіду, цивілізаційного дозрівання, витворення власної візії своєї держави і світу загалом.

Ключові слова: діалог, дискурс, історіософський дискурс, транзитивне суспільство, національний дискурс.

"...найважливішим із наших завдань, як національної спільноти, було, є і буде: пізнавати себе"
Свєген Маланюк

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає найскладніший і найважливіший етап власного становлення. Він по праву вважається особливим, оскільки характеризується якісними смисловими зрушеннями у всіх сферах індивідуального й суспільного буття. Процеси новітнього націє- і державотворення, болісного самоусвідомлення її населенням як власної цілісної спільноти, пришвидшене дистанціювання країни від міфів та ідеологем комуністичної пропаганди, стереотипів тоталітаризму, а отже, і від надмірної колишньої жорсткої залежності українців від державних регулятивів – ось те, що насамперед характеризує його. Якщо донедавна в українському суспільстві різні ментальні, етнічні, релігійні і навіть часові моделі життя знаходили можливість для мирного співіснування, то сьогодні це вже проблематично. Україна підійшла до того вирішального рубежа своєї історії, коли зростає вага досліджень, покликаних дати історіософське осмислення завдань української нації в контексті майбутнього, виявити стрижневу лінію історичного розвитку, відшукати єднальну ланку між минулим, сучасністю і майбутнім.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Феномен, що позначається терміном "дискурс" і який набув філософського звучання завдяки роботам Мішеля Фуко, перебуває в полі зору постійної уваги науковців. Так, постмодерністський підхід до визначення філософського дискурсу розкрито в комунікативних теоріях Ю. Габермаса, і В. Гюсле, філософії мови П. Рікера. Вітчизняні вчені Є. Бистрицький, І. Бичко, В. Горський, М. Кисельов, С. Кримський, В. Табачковський, М. Попович, В. Шинкарук здійснили філософсько-антропологічний дискурс особи та її буття у світі. В. Лук'янець, А. Козловський, С. Кравченко, В. Малахов, В. Навроцький, Л. Озадовська, С. Пролеєв проаналізували соціокультурну роль, генезис, характерні особливості наукового дискурсу в українській культурі. Є. Андрос, О. Панфілов, І. Степаненко, С. Ягодзінський розглянули дискурс як комунікативний вимір буття людей, спосіб спілкування, обміну інформацією та взаємодії індивідів. Ідеологічну функцію дискурсу та ідентичності охарактеризували Л. Губерський, В. Корабльова, В. Кремень, М. Михайличенко. Постнеокласичне осмислення освітнього простору подається у працях В. Андрущенка, І. Зязюна, К. Корсака, В. Лутая, О. Панфілова, П. Сауха та ін. Дискурс в системі дослідницьких координат "ідентичність – глобалізація" маніфестують М. Басараб, С. Грабовський, В. Кремень, О. Романчук, М. Степико, О. Ткаченко. У розвідках з проблем ментальності новітнє розуміння дискурсу подають О. Киричук, Л. Нагорна, О. Рудакевич, О. Стражний. До суспільно-політичного дискурсу в контексті національності як його сутності звертаються К. Галушко, І. Дзюба, М. Жулинський, О. Забужко, Ф. Канак, Л. Костенко, П. Кралюк, С. Кульчицький, Є. Маланюк, Т. Нагорняк, В. Панченко, О. Пахльовська, В. Степанков та ін. Динамічні, стрімкі зміни у всіх сферах суспільного життя, що зумовлені національними й глобальними викликами, актуалізують проблему дискурсу як пізнання національного буття українців, розуміння суспільно-політичних, соціальних та культурних процесів сьогодення.

Метою статті є історіософський дискурс національного буття українців в умовах транзитивності українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Оскільки феномен дискурсу перебуває в центрі досліджень представників різних наук, то це породжує своєрідний хаос найрізноманітніших його визначень. Вся

неоднозначність дефініцій поняття "дискурс" може бути зведена до двох основних напрямків. По-перше, під дискурсом розуміють мовну конструкцію, що послідовно розгортає судження, виражене в доказі чи поняттях (наприклад, будь-який науковий текст). По-друге, це – певна сукупність комунікативних актів, якою може бути діалог, розмова, бесіда [1: 143].

Дискурс – це єдність мовленнєвої практики (діалогу, полілогу, інтеракції між його учасниками) і контексту (середовища, місця, топосу) її розгортання, зустрічі та взаємодії його учасників – представників певних культур. Вітчизняні дослідники В. Лук'янець, О. Кравченко та Л. Озадовська слушно зазначають, що в межах дискурсу-аналізу будь-який дискурс – це одночасно і лінгвістичний, і соціокультурний феномен. Такий дискурс виникає та еволюціонує в соціумі, культурі, життєвому світі людини; він здатний не тільки відчувати на собі вплив соціокультурного середовища, а й справляти на нього зворотний активний вплив. Цей вплив дискурсу на соціум може бути і позитивним, і негативним, і навіть згубним для самого соціуму [2: 26]. Як особливий вид комунікації, дискурс здійснюється у максимально можливому відстороненні від соціальної реальності, традицій, авторитету, комунікативної рутини, має на меті критичне обговорення й обґрунтування поглядів і дій його учасників. Вирішальним критерієм дискурсу є особливе мовне середовище, де формуються мовні конструкції, певні групи лексики, з відповідною семантикою, прагматикою та синтаксисом, що виявляють себе в актуальних комунікативних актах, текстах, визначених контекстом.

Дискурс – це знаходження синтезу і вихід за його межі, а це вже – плюралізм підходів. В основі дискурсу є аргументативна дискусія між різними позиціями, що виробляє синтетичне знання. Історіософський дискурс має поєднати множинність знань, тобто синтез єдиного (одного) і множинного в історико-філософському знанні. Слушною є думка А. Козловського, який зазначає: "Дискусія, що стала дискурсом, породжує концепти, смисли, із трансцендентної сфери здатна переходити в трансцендентальне, з ноуменального у феноменальне, з духовного у соціально-практичне, правове" [3: 15]. Саме суспільний дискурс, соціальна комунікація постають одним із засобів утвердження моралі можливого співіснування багатьох життєвих форм і цінностей, забезпечення індивідам і спільнотам їх пізнання та права на автентичну реалізацію, самоствердження. І ступінь зрілості суспільства надзвичайно впливає на те, щоб у періоди соціальних криз суспільство не знищувало вже існуючі форми людської окултурності, як це часто відбувається в історії, а свідомо трансформувало їх, за М. Фуко, у нові форми структури "влада – знання".

Отже, дискурс, як важливий і невід'ємний агент комунікації, виступає носієм і ретранслятором смислів, цінностей, ідей, образів, думок, інтерпретацій та інших ментальних і віртуальних утворень. Водночас він постає потужним владним ресурсом, за допомогою якого соціальні інститути та індивіди здійснюють свою саморепрезентацію, легітимацію, конструювання та просування тих чи інших образів реальності, формують позиціонування в соціокультурному та політичному просторі.

Історіософський дискурс спрямований на комунікативні процеси у національно-державному вимірі. Він створюється в певному змістовому полі та передає певні смисли, постає важливим способом пізнання національного буття, в процесі якого розкривається його сутність, онтологічні засади та характерні особливості. У глобалізованому світі відбувається своєрідна боротьба за ідентичність і встановлення кордонів, але не просто географічних, а насамперед культурно-історичних меж.

За час, що минув після проголошення незалежності, Україна, на жаль, опинилася у глибокій світоглядній кризі. У вітчизняному історіософському дискурсі про державність, економіку, культуру, традиції, мову, історію тощо панує подія, хаотичність, випадковість, буденність, поверховість, тактика, а не стратегія. Має місце маргінальність рефлексій на стратегічні теми і смислова девальвація реформаторсько-модернізаційно-інноваційної риторики. Спостерігається домінування ірраціонального елемента в структурі історіософського дискурсу та його підміни міфологічно-поетичним, творенням симулякрів. Існує й велика психологічна проблема: вітчизняний історіософський дискурс фатально боїться конкурувати з привнесеними в суспільство іншими, насамперед російським.

Як наслідок, сьогодні Україна зазнала величезних втрат і розчарувань. Теза О. Довженка про те, що "ми були єдиним народом в Європі, не знаючи, хто він" [4: 545], найбільш точно визначає основну причину конвульсійного державного становлення України. І того, що вона сьогодні в черговий раз підійшла до історичного роздоріжжя, опинилася у найглибшій системній кризі. Використовуючи термін синергетики, можна говорити, що відбулися процеси дисипації, розсіювання енергії, дезінтеграції економічного, політичного, соціального й гуманітарного простору, дифузії символічного універсуму. При цьому дифузія відбувається не лише на соціетальному, а й на індивідуальному, повсякденному рівнях суспільного життя, коли в постійно змінюваних ми-зв'язках стикаються носії різних метасмислових матриць. Має місце й символічний паралелізм, використання одних і тих самих образів альтернативних універсумів із різним смисловим наповненням. Це стосується як історичних подій, так і персоналій, понять тощо. Панують й контрверсійні аспекти нашої історії [5: 123–128]. В суспільстві існують паралельні філософські, соціокультурні, мовні, літературні світи, різні ментальні, етнічні, релігійні й навіть часові моделі життя.

Одна з особливостей пострадянської доби полягає у співіснуванні різних "часових поясів": специфічно "радянського" – зі знищеним громадянським суспільством, ретельно виплеканим політичним невіглаством і моральною дезорієнтованістю, та індустріального – з його зародками політичної та національної самосвідомості, соціальною мобільністю й політичними свободами. Ми втратили співвіднесеність із простором і часом. Але головна небезпека в іншому – в суспільстві панує соціальний хаос. Ми відштовхнулися від тоталітарного минулого, а що у нас відбувається нині, так і не зрозуміли. На масовому рівні не відбулося подолання узвичаєних стереотипів і пересудів, усвідомлення самотності та самодостатності української нації. Посткомуністичні стереотипи, правовий нігілізм, відсутність досвіду існування в умовах демократичного громадянського суспільства призвели до того, що значна частина української громадськості ідентифікує саме поняття демократичних цінностей з безладдям, яке панує в усіх сферах державного буття, з самою українською незалежністю.

Сьогодні фактично відсутня детально розроблена програма довготривалого розвитку України у відповідності з постіндустріальними трендами, власний проект національної модернізації. Ми не сформувавши модерністського бачення України. Вона й досі здебільшого зашароварена, заплакана, знедолена й селянська. Екзистенція (існування) України постає як низка суперечностей. Її мінус – цілковита дисгармонія, в якій немає щастя людини. Водночас маємо багаті традиції вітчизняного мазохізму. Україна ніяк не може віднайти свій зовнішньополітичний вектор і дійти до пов'язаного з цим внутрішньополітичного взаємопорозуміння. До того ж, ми протягом тривалого часу не були підключені до процесу творення загальнолюдських цінностей.

В Україні фактично відбувається імітація національного дискурсу, йому бракує структурованості, масштабу, глибини. Історисофський дискурс перебуває у прикметному протиріччі: з одного боку, над ним домінують евфемізми абстрактності, дискусії майже не ведуться навколо екзистенційних проблем національного буття українців, а з другого, – на публічній дискусії лежить відбиток бажання розважитися й отримати задоволення від скандалу. Тоді як чуттєве українське суспільство потрібно наситити інтелектуально, якісними смислами, щоб люди розуміли, що насправді відбувається в країні.

Тривалий час в Україні замість суспільного діалогу практикується практика політичних ток-шоу. Інколи це видовище є захоплюючим, але непродуктивним за суттю – воно не має жодного відношення до діалогу влади і народу. Цей ерзац-дискурс радше гальмує процес формування української політичної нації, спонукає до висновку про українську державність, яка не відбулася. Мовляв, що можна говорити про народ, який не те що немає спільної програми дій, а й навіть не уявляє собі, якою вона повинна бути? Ток-шоу наочно демонструють безсенсовість політичної тріскотні, безмістовний популізм. Це своєрідне вбивство думки, руйнування здатності до рефлексії, створення помилкових надій й очікувань, спонук до бездіяльності. Натомість маємо великий дефіцит інтерпретацій, філософського стану, здатного думати разом. Філософський стан став надто технічним, він не є стурбованим.

Аналізуючи хаотичні стереотипи і метафори, якими рясніє сьогодні політичний текст України, та порівнюючи їх з аутентичними цінностями українця, Т. Нагорняк цілком слушно робить висновок про їх антиподність. Формується, на її думку, безсенсове текстове поле, в якому відбуваються безсенсові події та явища (референдуми, республіки, АТО, гібридна війна, федералізація та децентралізація, відновлення Донбасу за умов його окупації). Це стає можливим через те, що центр структури тексту українського суспільства є порожнім, а медіа-простір країни, в межах якого конструюються колективні смисли, доступний для інших держав, у тому числі й для інформаційної агресії з боку Росії [6: 245].

У нашому суспільстві сьогодні настав такий стан "світоглядної аномії", коли усталені орієнтації, звички, традиції, норми, цінності порушуються, коли зв'язки між інститутами, ланками, структурами перебувають у стадії нестійкої рівноваги, а зміст структурних елементів політичної системи, духовного життя стає невизначеним й плінним. Розбалансована система соціально-політичного життя, з одного боку, готова до інтенсивних трансформаційних процесів, а з другого, – до повернення до старих структурних систем, звичаїв, традицій. На наявний стан протиставлення, конфліктності істотно впливають трансформація суспільного буття, детермінована реформаційними заходами, руйнуванням усталених світоглядних орієнтацій переважної більшості різних соціальних груп, верств, які, по суті, у незмінному вигляді були раптом перенесені з минулого тоталітарного суспільства в нове соціальне середовище, у яких для них немає звичного місця, ні ніші, у яку вони могли б у наявному вигляді інтегруватися [7: 176–177].

Українці прагнуть системних змін та їх реалізації, але у своїй основній масі ментально залишаються на попередньому та недостатньо переосмисленому етапі. Багатьом важко дається осмислення дійсності. Суть у досвіді, який пережили люди і якого не хочуть зрікатися. Ще небезпечніше невдоволення, загострення протестних форм, які зарядом негативу зводять нанівець можливості громадянського суспільства, в якому глибина дискусії, наповнення діалогу мають вести до ухвалення раціонально виважених рішень, до творення нового, досконалішого, виробляти енергію продуктивного існування. Як не прикро констатувати, але українська влада постійно демонструє *contradictio in subjecto* – протиріччя в предметі, небажання або неспроможність вести діалог. Її представники як господарі дискурсу нікого не

чують, окрім себе. За всі роки незалежності влада в Україні й не прагнула дослухатися до думки українських інтелектуалів, вона так і не навчилася вловлювати різноманіття умонастроїв, індивідуальних і суспільних позицій й почувань, морального й духовного клімату соціуму. Побіжно зауважимо, що у кланово-олігархічному суспільстві, корпоративній державі не може бути повноцінних суспільних дискусій, насамперед комунікації влади з експертним середовищем, хоча нашим політикам й притаманна жага публічності.

Життя в умовах тоталітарної системи, яка не допускає питань і сумнівів, руйнує людську психіку. Психологи пишуть про те, як важко "розкодувати" свідомість, спотворену життям в умовах однодумства. На Заході останнім часом вийшла значна кількість праць, в яких досліджуються "рецидиви радянської свідомості", про те, як молоді держави "закрилися у пострадянських клітках і закрили за собою двері". Життя під командуванням людей, які постійно тиснули на масову свідомість і повторювали: "Я знаю, як потрібно", травмує свідомість надовго. Марксистська матеріалістична орієнтація на об'єктивний світ людини, суспільство й державу була панівною впродовж тривалого часу, а її подолання далеко не завершене сьогодні. Тому сьогодні потрібно навчитися мислити, творити нові сенси.

Якісні перетворення в суспільстві, реальне забезпечення суверенітету України, вихід її на світову арену не можливі без ментального переосмислення дотеперішнього національного досвіду, усвідомлення, за висловом І. Дзюби, всієї величі нашої країни та складності й проблемності її соціуму, цивілізаційного дозрівання. Неосмислене, неподолане минуле "інтоксикає" суспільство, позбавляє його прагнення до вищих, національних та загальнолюдських цінностей, перетворює його на "атомізовану" сукупність дезорієнтованих істот, якими дуже легко маніпулювати. Маємо й великий дефіцит інтерпретацій поточного історичного моменту. Нашу історію нам надто довго розповідали інші. Тепер це зробити повинні ми самі. Слід докласти значних зусиль, щоб осмислити Україну та Європу загалом у світі.

Відтак українці мають гостру потребу в надолуженні втраченого історіософського дискурсу як практики постійної інтеріоризації, осмислення свого буття: буття минулого, сьогоднішнього і завтрашнього. Саме дискурсу, а не дискусії, як слушно наголошує М. Басараб, бо вона є лише однією його складовою. Дискурс – це практика постійної інтеріоризації, відтворення спільного колективного досвіду. Обмірковуючи свою екзистенцію та постійно відтворюючи спільний національний досвід у мові, звичаях, оцінках, вчинках або цілепокладанні, ми увесь час наповнюємо нашу спільноту сенсом [8: 5]. Атомізоване, розбурхане українське суспільство потребує чіткої візії та місії національного відродження. В Україні й досі немає національного проекту, який би "зшивав" суспільство. Модернізація всіх сфер суспільного буття України передбачає змістовну, світоглядно-телеологічну і парадигмальну перебудову життєдіяльності. Потрібно розпочинати не популістське обговорення, а критичне, з усвідомленням відповідальності всіх сторін у цій ситуації, витворити новітній дискурс свого буття, свій концепт майбутнього країни і світу загалом. Панування в світоглядно-ідеологічному дискурсі конвертується і в політико-економічне домінування.

Процеси націє- і державотворення потребують свого Просвітництва, здійснення Великої Революції Свідомості. Українській інтелектуальній еліті варто, врешті-решт, справитися зі станом "світоглядної аномії", з "хаосом екзистенційних суджень" (М. Вебер), вийти із усамітненості, замкнених комірчин духовних рефлексій, припинити вдовольнятися діогенівським аскетизмом. Політика (ре-)конфігурації історіософського дискурсу пов'язана з виробленням правил комунікації щодо значущих соціальних, політичних, економічних, освітньо-культурних, релігійних, етнічних та інших проблем українського соціуму. Сучасний німецький філософ Вітторіо Гьосле у праці "Моральна рефлексія та розпад інституцій. До діалектики просвітництва та антипросвітництва" констатує, що будь-яка дискусія спирається на певні принципи, які не підлягають обговоренню [9: 133–147]. Розуміння можливе лише за подібності вихідних прозицій та установок суб'єктів спілкування.

Визначальну місію в історіософському дискурсі та міжкультурній комунікації, творенні ментальних смислів і констант духовного життя українців має відігравати філософія. В Україні, на жаль, відсутній масовий запит на філософську думку. Маргінальність інтелектуальної ролі філософії, узурпація її суспільної ніші численними псевдоекспертами, які, по суті, створюють у масовій свідомості лише ілюзію інтелектуального дискурсу, певне відчуття втрати філософією (як і гуманітарними науками загалом) своєї культурної місії є великою загрозою не тільки для розвитку вітчизняної філософії, а й для українського суспільства загалом, що постало перед новими моральними, культурними та геополітичними викликами. Більше того, філософам сьогодні доводиться виправдовуватися і доводити значущість того, чим вони займаються. Ми живемо в епоху гедонізму, коли телебачення, Інтернет, реклама, індустрія розваг – все пропагує святково-радісне відчуття життя, культивування успішних людей. Відбувається маргіналізація серйозних, глибинних тем. Ще С. К'еркегор застерігав, що ми не маємо забувати про основоположні ключові питання будь-якої людини. При позитивістському підході відмова від філософської складової фактично знецінює життя в його ціннісно-світоглядному вимірі та

збіднює "картину світу, яку творить культурна (теоретична) самосвідомість людства. Гадаємо, що це має пряму кореляцію зі зниженням технологічного рівня української економіки.

Роль філософії не зводиться лише до обґрунтування засад наукового пізнання, загальносвітоглядних ефектів чи підтримання потенціалу раціональності суспільства. Філософія є вагомим чинником суспільного й особистісного самовизначення, вона здатна суттєво впливати на систему освіти, моральні цінності, мистецький досвід, економічну сферу. Саме філософія має сприяти становленню "влади вишколеного розуму як інтелектуальної та соціальної сили", "набуттю хисту розсудливості, проникливості, прозорливості, мудрості, філософської налаштованості, інтелектуального самовладання та спокою" (Дж. Генрі Ньюмен), динамізації інтелектуального простору сучасної України. Понад те, філософія застерігає від спрощення світу, а, отже, й від надто простих рішень. Адже гіркі наслідки деяких "простих" рішень минулого нині спокутуємо ми та спокутуватимуть ще й наші нащадки.

Критика в історіософському дискурсі постає і як концептуальна оцінка подій, і як своєрідний "проект" інтелектуальної перестороги, і як форма культивування гуманітарних цінностей. Як теорія світогляду, філософська самосвідомість – це особливий засіб співвіднесення особистісного "я" зі "світом" іншого та інших. У філософії створювалася *особлива комунікація*, пов'язана не стільки з репродуктивним сприйняттям та засвоєнням чужої думки, позиції, ідеї чи принципу, скільки із критичним переосмисленням, особистою *індивідуалізацією* досвіду інших через власні міркування. Істотного значення у філософській традиції набувала не механічна передача знань та "кінцевих" істин, а спільний *сумісний пошук* їх, спрямованість на різнопредметність існуючого досвіду й відповідно – рівноцінність історичних форм і типів світогляду [10: 12].

Філософія сприяє формуванню критичного мислення, культури спілкування та ведення дискусій, творчості, спроможності збагнути широкі перспективи. У складнозорованому інформаційному просторі людина постійно стикається з різними, навіть взаємовиключними життєвими світами, "смисловими універсумами", тому має бути здатною працювати не лише зі знаннями, а й з культурними ситуаціями, ідеями різних культур, різними ментальностями, що повністю лягає в основу формування нового типу раціональності. Нині у запиті новий тип розуму, здатний до інтерпретації та "розпаковування" багатоманітних смислових значень" [11: 9], пошуку зон альтернативності. Діалогічний принцип як модель сучасної комунікації передбачає передусім екзистенційно-герменевтичний напрям філософування. Саме завдяки філософствуючим і рефлектуючим спільнотам, які мають інший досвід, відкривається можливість впливу на громадську думку і витіснення трешевих безкінечних розмов.

Ми поділяємо думку вітчизняного філософа Є. Андроса про те, що в українському суспільстві має відбутися перехід від монологічності до діалогічності, а значить, постане механізмом подолання соціального відчуження, залучення громадян до активної комунікативної діяльності, зміцнення суспільних зв'язків та духовної єдності. Науковець зазначає, що сьогодні виникає гостра потреба "перейти до "Я – Ти – відношення", до діалогічного комунікативного зв'язку, який визначає не лише сферу безпосередньо мовної комунікації, але й усю сукупність міжлюдських стосунків ...на всіх рівнях і підрівнях: міжіндивідуальному, культурному, соціальному, міжетичному, правовому, етичному та ін." [12: 164]. Між усіма суб'єктами соціальної взаємодії, у всіх сферах суспільного життя має бути налагоджений конструктивний комунікативний процес, діалог, у межах якого людина буде відчувати себе безпосереднім учасником дискурсу, рівноправним членом соціальної спільноти, що, в свою чергу, сприятиме подоланню її відчуженості, самотності й формуванню почуття єдності з іншими. Філософ зазначає, що саме в діалозі "здійснюється на практиці мінімізація відчуження в нинішньому суспільстві, котре часто атомізує людське буття, робить людину самотньою й покинутою" [12: 165]. А сам діалог – це здатність почути "іншого", побачити в "чужому" "своє" й "чуже" в "своєму", ствердження принципу толерантності замість ще не зжитого: "хто не з нами, той проти нас".

Філософія, таким чином, доводить індивідуальну самосвідомість до цілісного світорозуміння, подаючи досвід філософського пізнання як діалог епох, особистостей, діалог мислителя і суспільства, діалог багатьох "Я", пов'язаних однією проблемою, ситуацією, ідеєю, світоглядом чи обставинами, або, інакше кажучи – "вічними" питаннями й минушими відповідями. Тим самим філософський тип самосвідомості протистоїть догматам некритичного міфомислення, частковому, однобічному, абстрактному світорозумінню, зашореному містифікаціями різного роду ідеологем; закладає у світогляді універсальні, безмежні параметри простору творчої діяльності; демонструє "механізми" зміни духовно-ціннісних норм, парадигм, політичних, пізнавальних чи світоглядних традицій [13: 12]. Національна ідентичність як щоденний плебісцит (Е. Ренан) – це постійне обговорення суспільством своїх проблем і перспектив. Так, у повоєнній Німеччині К. Ясперс проголосив метафізичну відповідальність філософів за розвиток нації. Філософсько-герменевтичний підхід відкриває можливості виявляти смисли національного буття на межі соціальної суб'єктивності. Місія історіософського дискурсу полягає у творенні категорій чіткого окреслення суспільно значущих проблем та способів їх вирішення.

В Україні, де значна частина політикуму схильна до популістської риторики та обіцянок простих рішень складних проблем в умовах глибокої економічної кризи, а частина населення живе в очікуванні

дива, варто виховувати культуру раціонального критичного мислення. Як зауважує І. Добронравова, "в ситуації динамічного хаосу (а саме така зараз політична ситуація в Україні) конкурують різні атрактори і самоорганізація не обмежується рухом людей до вибраного ними атрактору. Синергетична методологія (як і демократичні цінності) закликає не знищувати прибічників конкуруючих атракторів, а на рівних конкурувати з ними. Результат конкуренції атракторів заздалегідь невідомий, але саме ця конкуренція може дати непередбачувані і при цьому стійкі результати" [14: 296–314].

Україна – це цілий всесвіт, в якому різні ментальні, етнічні, релігійні і навіть часові моделі життя знаходили можливість для мирного співіснування. Це те, що робить цей регіон в певний спосіб незвичним і цікавим для інших людей, культур. І це те, що соціологи називають терором маленьких відмінностей. Одним із засобів утвердження моралі можливого співіснування багатьох життєвих форм і цінностей, забезпечення усім індивідам і спільнотам рівного права на автентичну реалізацію, самоствердження постають суспільний дискурс, соціальна комунікація. Це виступатиме одним із засобів досягнення порозуміння між культурами, де синтез горизонтів інтерпретації, який забезпечує будь-який процес взаєморозуміння, здійснюється на основі конвергенції культурних перспектив, спираючись на спільну позицію можливого консенсусу.

Криза в Україні триває, потреба в єдності зростає, суспільство втомилося чекати змін завтра і вимагає їх сьогодні. Політики перебувають у певній розгубленості, і бояться виходити за межі стандартних обіцянок, гасел і дій. Ситуація така, що нитку Аріадни втрачено, а щоб вибратися із лабіринту – недостатньо традиційних гасел та шаблонних закликів. Українці якнайшвидше мають реалізувати амбітний проект "перезаснування держави", який згуртував би націю, виробив би для неї спільне бачення майбутнього. Пріоритет України – європейський, а не євразійський. Тому потрібна якісна політична, соціальна, культурна та економічна альтернатива. Українському суспільству ще належить осягнути справжній сенс національного буття й історичного примирення. Безперечний й очевидний факт, що саме трагічні події останніх років змусили нас, жителів багатомільйонної величезної країни в центрі Європи, почати будувати гуманітарні комунікації між полюсарно різними регіонами, вчитися слухати і розуміти один одного. Це еволюціонування потребує нових регуляторів, спроможних забезпечити в Україні перехід від стихійно-свідомого процесу розвитку до стратегій діянь, вибудованих у річищі теорії творення відкритого громадянського суспільства, укорінення ідеалів демократії та відповідного світогляду, розширення українського життєвого простору.

Нинішній український суспільно-політичний простір характеризується активним вживанням термінів "європейський вибір", "євроінтеграція", "європейські цінності", "європейський простір" та ін. На жаль, звернення до цих понять не завжди супроводжується поясненням щодо їх соціокультурного змісту, історичних умов формування та основних смислів, котрі як певні ціннісні начала мають бути укоріненими у житті, нести в собі чітко визначену мету бажаних для країни трансформацій. Радше маємо справу з декларацією про євроінтеграційні наміри, зокрема, щодо орієнтації на цивілізовану Європу (при непрямому визнанні тим самим власної "нецивілізованості"), або з деклараціями щодо приєднання до певних структур також, безумовно, європейського гатунку. Відбувається скорше протилежне: задекларований "європейський вектор" (в тому числі й через невизначеність смислів європейськості як цінності) перетворюється у політичний фантом, що спотворює саму ідею й фактично руйнує національну традицію. Через факт бідності суспільству просто не вистачає внутрішніх сил на створення відповідних умов для справжнього культивування цінностей (до речі, пов'язаних, як із західноєвропейським цивілізаційним шляхом, так і з власне вітчизняною історією) [15: 14].

Ментальна складова "європейськості" як цінності – це не тільки певна традиція, зокрема, світоглядна, образ дій та думок, а й певна настанова свідомості, навички та звички мислення, передумови сприйняття поведінки і тощо. Зважаючи на засадничі цивілізаційні ознаки, з поняттям "європейськості" ототожнюють насамперед, творення соціальних інститутів прав людини та демократії, які, у свою чергу, пов'язані зі ствердженням цінностей індивідуальної свободи, автономної волі, соціальної справедливості, культури, толерантності, права на життя, на свободу слова й совісті, права вибору тощо [15: 14]. У політичній нації, що суперечливо відтворюється в Україні, присутні об'єктивні й суб'єктивні критерії не тільки своєї етносоціальної історичності, а й власного призначення у європейському просторі – нести у глобалізований світ власну ідентичність.

Висновки. Українське суспільство, яке перебуває на шляху до свого якісно нового стану, потребує цілісної концепції реформування й модернізації всіх сфер життєдіяльності, що об'єктивно потребує історіософського осмислення змісту та спрямованості основних засад і першочергових завдань його оновлення. Без усвідомлення цього серед широких кіл громадськості, без конструктивної та відповідальної комунікації між владою і громадянами не можливі жодні успішні реформи в сучасному українському суспільстві. На часі – формування якісного національного україноцентричного гуманітарного простору, спільних ідеалів, ціннісних стратегій і змістів національно-культурної ідентичності. Українська нація повинна наважитись на витворення власної візії держави і світу, вибудувати власний проект національної модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Фур'єр І. А. Постнекласичний науковий дискурс : єдність знання та комунікації / І. А. Фур'єр // Мультиверсум. Філософський альманах : [зб. наук. праць] / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 65. – К. : Академічний центр "Аналітика", 2007. – С. 142–148.
2. Лук'янець В. Сучасний науковий дискурс : оновлення методологічної культури : [монографія] / В. С. Лук'янець, О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська. – К. : Грамота, 2000. – 304 с.
3. Козловський А. А. Філософія права як самосвідомість нації / А. А. Козловський // Проблеми філософії права. – Київ – Чернівці : Рута, 2003. – Т. I. – С. 12–16.
4. Довженко О. Щоденникові записи. 1939–1956 // Олександр Довженко. – Х. : Фоліо, 2013. – 879 с.
5. Шульга О. Структура і боротьба символічних універсамів / Олександр Шульга // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2014. – № 3. – С. 123–128.
6. Нагорняк Т. Конструювання соціальної реальності в умовах війни смислів / Тетяна Нагорняк // Модернізація соціогуманітарного простору: історичний досвід, виклики та перспективи : [збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 14–15 травня 2015 р.]. – Видання спільного наукового товариства Scientific Publisher Житомир–Вінниця. 2015. – С. 244–245.
7. Надольний І. Національна самосвідомість як чинник державотворення / Іван Надольний // Філософія освіти. – 3/2006. – С. 175–186.
8. Басараб М. Нація загубленого дискурсу / Михайло Басараб // День. – 2013. – 7 листопада. – 5 с.
9. Гьосле В. Моральна рефлексія та розпад інституцій. До діалектики просвітництва та антипросвітництва / Вітторіо Гьосле // Філософська думка. – 2003. – С. 133–147.
10. Політичний простір і філософський дискурс. Круглий стіл "Філософської думки" // Філософська думка. – 2014. – С. 5–19.
11. Шашкова Л. Перспективи реінтерпретації діалогу в сучасній моделі філософської освіти / Людмила Шашкова // Філософська думка. – 2014. – № 3. – 9 с.
12. Андрос Є. І. Комунікативний вимір буття як фундаментальне опосередкування колізії сутності та існування / Є. І. Андрос // Людина в есенційних та екзистенційних вимірах. – К. : Наукова думка, 2005. – С. 155–202.
13. Габермас Ю. Філософський дискурс модерну / Ю. Габермас ; пер. з нім. та комент. В. М. Купліна. – К. : Четверта хвиля, 2001. – 424 с.
14. Добронравова І. С. Постнекласическая рациональность и философские основания синергетической методологии // Постнеклассика : философия, наука, культура : [коллективная монография] / Отв. ред. Л. П. Киященко и В. С. Степин / И. С. Добронравова. – СПб. : Издательский дом "Мирь", 2009. – С. 296–314.
15. Суходуб Т. Європейський вектор вітчизняної освіти : проблеми та перспективи / Тетяна Суходуб // Філософія освіти. – 2006. – № 3 (5). – С. 7–21.

REFERENCES (TRANSLATER & TRANSLITERATED)

1. Furier I. A. Postneklasychnyi naukovyi dyskurs : yednist' znannia ta komunikatsii [Postnonclassical Scientific Discourse : the Unity of Knowledge and Communication] / I. A. Furier // Mul'tyversum. Filosofskiy almanakh [Multiversum. Philosophical Almanac] : [zb. nauk. prats' / Hol. red. V. V. Liakh. – Vyp. 65. – K. : Akademichnyi tsentr "Analitika", 2007. – S. 142–148.
2. Lukianets V. Suchasnyi naukovyi dyskurs : onovlennia metodolohichnoi kultury [Modern Scientific Discourse: Update Methodological Culture] : [monohrafiia] / V. S. Lukianets, O. M. Kravchenko, L. V. Ozadovska. – K. : Hramota, 2000. – 304 s.
3. Kozlovskiy A. A. Filosofiia prava yak samosvidomist' natsii [Philosophy of Law as the Identity of the Nation] / A. A. Kozlovskiy // Problemy filosofii prava [Problems of Philosophy of Law] – Kyiv – Chernivtsi : Ruta, 2003. – T. I. – S. 12–16.
4. Dovzhenko O. Shchodennykovyi zapysy. 1939-1956 [Diary Records. 1939-1956] // Oleksandr Dovzhenko. – Kh. : Folio, 2013. – 879 s.
5. Shulha O. Struktura i borot'ba symvolichnykh universamiv [Structure and Fight of Symbolic Supermarkets] / Oleksandr Shulha // Sotsiologhiia : teoriia, metody, marketynh [Sociology : Theory, Methods, Marketing] – 2014. – № 3. – S. 123–128.
6. Nahorniak T. Konstruiuvannia sotsial'noi real'nosti v umovakh viiny smysliv [Constructing of Social Reality in the Conditions of War of Senses] / Tetiana Nahorniak // Modernizatsiia sotsiohumanitarnoho prostoru : istorychnyi dosvid, vyklyky ta perspektyvy [Modernisation of Socialhumanitarian Space : Historical experience, Calls and Prospects] : [zbirka materialiv vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, 14-15 travnia 2015 r.] – Vydannia spil'noho naukovoho tovarystva Scientific Publisher Zhytomyr – Vinnytsia. 2015. – S. 244–245.
7. Nadolnyi I. Natsional'na samosvidomist' yak chynnyk derzhavotvorennia [National Consciousness as Factor of Creation of the State] / Ivan Nadolnyi // Filosofiia osvity [Philosophy of Education]. – 3 / 2006. – S. 175–186.
8. Basarab M. Natsiia zahublenoho dyskursu [Nation of Forgotten Diskourse] / Mykhailo Basarab // Den' [Day]. – 2013. – 7 lystopada. – 5 s.
9. Hosle V. Moral'na refleksiia ta rozpad instytutsii. Do dialekytyky prosvitnytstva ta antyprosvitnytstva [Moral Reflection and Disintegration of Instituciy. To Dialectics of Elucidative and Antielucidative] / Vittorio Hosle // Filosofsk'ka dumka [Philosophical Idea]. – 2003. – S. 133–147.
10. Politychnyi prostir i filosofskiy dyskurs. Kruhlyi stil "Filosofskoi dumky" [Political Space and Philosophical Diskourse. Round Table "Philosophical Idea"] // Filosofsk'ka dumka [Philosophical Idea]. – 2014. – № 3. – S. 5–19.

11. Shashkova L. Perspektyvy reinterpretatsii dialohu v suchasni modeli filozofskoi osvity [Prospects of Reinterpretation of Dialog in the Modern Model of Philosophical Education] / Liudmyla Shashkova // Filozofsk'a dumka [Philosophical Idea]. – 2014. – № 3. – 9 s.
12. Andros Ie. I. Komunikatyvnyi vymir buttia yak fundamental'ne oposeredkuvannya kolizii sutnosti ta isnuvannya [Communicative Measuring of Life as Fundamentals of Collision of Essence and Existence] / Ie. I. Andros // Liudyna v esentsiinykh ta ekzystentsiinykh vymirakh [Man in Essential and Existential Dimensions]. – K. : Naukova dumka, 2005. – S. 155–202.
13. Habermas Iu. Filozofsk'kyi dyskurs modernu [Philosophical Diskurs of Modern] / Iu. Habermas ; per. z nim. ta koment. V. M. Kuplina. – K. : Chetverta khvyliya, 2001. – 424 s.
14. Dobronravova Y. S. Postneklassycheskaia ratsyonal'nost' i fylozofsk'kye osnovaniya synerhetycheskoi metodolohy [Postneklassicheskaya of Rational'nost' i Filozofskie Osnovaniya Synergeticheskoy Metodologii] // Postneklassyka : fylosofiia, nauka, kultura [Postneklassika : Philosophy of Science, Culture] : [kollektivnaia monohrafiya] / Otv. red. L. P. Kyiashchenko i V. S. Stebyn / Y. S. Dobronravova. – SPb. : Yzdatelskyi dom "Mir", 2009. – S. 296–314.
15. Sukhodub T. Yevropeiskyi vektor vitchyznianoï osvity : problemy ta perspektyvy [European Vector of Domestic Education : Problems and Prospects] / Tetiana Sukhodub // Filozofiia osvity [Philosophy of Education]. – 2006. – № 3 (5). – S. 7–21.

Козловец Н. А. Историсофский дискурс транзитивности современного украинского общества.

В статье рассматриваются роль и значение историсофского дискурса для осмысления экзистенциального бытия украинцев в условиях транзитивности современного украинского общества, анализируются причины имитации интеллектуальных дискуссий на предыдущих этапах отечественной истории. Делается вывод о том, что качественные преобразования в обществе, реальное обеспечение суверенитета Украины, выход ее на мировую арену не возможны без возрождения и обновления культуры историсофского дискурса, развития историсофского знания, ментального переосмысления национального опыта, цивилизационного созревания, создания собственной визии своего государства и мира в целом.

Ключевые слова: диалог, дискурс, историсофский дискурс, транзитивное общество, национальный дискурс.

Kozlovets M. A. Historiosophical Discourse of the Transitory Modern Ukrainian Society.

The article studies the role and importance of historical and philosophical discourse in the understanding of existential being of Ukrainians in the context of the modern nation and state building proceses, it also analyzes the causes of intellectual discussion at the previous stages of national history. It is concluded that the qualitative changes in society, providing real sovereignty of Ukraine, its output on the world stage is not possible without regeneration and culture renewing of historical and philosophical discourse, development of the historical knowledge, mental rethinking of national experience, civilization maturation. The formation of a quality national Ukrainian-centered socio-cultural and humanitarian space, common ideals, valuable strategies and contents of national and cultural identity has become very topical. Ukrainian nation should risk and create their own vision of the state and the world in general, to build their own project of national modernization and integration into the European and world structures.

Key words: dialogue, discourse, historiosophical discourse, transitive society, national discourse.